

A KOLERAFELKELÉS MAGYARORSZÁGON

Szerzők:

Gócza Dominik
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Lektorok:

Simó Ferenc Zoltán (Dr. Jur.)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Mező Katalin (Ph.D.)
Debreceni Egyetem

Első szerző e-mail címe:
g.dominikmartin1998@gmail.com

...és további két anonim lektor

Absztrakt

E tanulmány célja, hogy összefoglalja a magyarországi kolerafelkelés alapjait, jelentőségét és következményeit.

Kulcsszavak: kolera, felkelés, Magyarország, fertőzés

Diszciplínák: történelem, orvostudomány

Abstract

THE CHOLERA UPRISING IN HUNGARY

The goal of this study is to give summarize the basics, the significance and the consequences of the Hungarian Cholera Uprising.

Keywords: cholera, uprising, Hungary, infection

Disciplines: history, medicine

Gócza Dominik (2021): A kolerafelkelés magyarországon. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, III. évf. 2021/2. szám. 55-61. doi: 10.35404/LH.2021.2.55

Az alábbiakban összefoglaljuk, hogy mi is az a kolera, honnan jött, milyen volt a történelmi jelentősége Magyarországon és hogy milyen pusztítás végzett országunkban. A téma aktualitását nézve a jelenlegi koronavírus járvány-

hoz hasonlítható: az akkori helyzet a jelenlegi helyzetünkkel összevethető.

A kolera a *Vibrio cholerae* baktérium által okozott betegség. Elsősorban széklettel, hányadékkal és szennyvízzel, illetve az ezekkel

érintkező nyers élelmiszerek révén terjed. A kolera a fertőződést követő hirtelen folyadékvesztéssel, kiszáradással, vérnyomáseséssel jár, és halállal is végződhet. A kolera az indiai szubkontinensről származik; a fertőzött terület a szárazföldi utak és a Gangesz mentén kezdett növekedni (Net1).

A járvány Európába jutása

1826-tól felbukkant Perzsiában, a Kaszpi-tenger vidékén, majd Egyiptomban. Több tízezer ember esett áldozatul. A járványt ugyan kereskedők hurcolták be Európába, de abban, hogy a kontinens keleti felében is elterjedt, meghatározó szerepet játszott az 1830-ban kirobbant oroszellenes lengyel felkelés. I. Miklós cár a felkelés leverésére ugyanis ázsiai és orosz katonákat is bevetett, akik között számos fertőzött katona volt, akik 1830 végén Lengyelországban és Galíciában elterjesztették a kórt (Net3).

Magyarországi intézkedések

A járvány hírére, illetve továbbterjedésének a megakadályozása végett 1830. november 3-án kelt királyi rendeletben egy vegyes bizottságot hoztak létre, ebben a magyar Helytartótanács, a Magyar Királyi Udvari Kamara és a Katonai Főhadparancsnokság kiküldöttjei vettek részt.

A bizottság 1830. december 26-án zárlatot rendelt el a Magyar Királyság észak-keleti határátkelőin.

1831. január 3-án a Trencséntől Brassóig terjedő határra két királyi biztost (melléjük rendelve pár orvost) küldött ki a határzár és egyéb védőintézkedések végrehajtásához.

Kezdetben úgy tűnt, hogy a gyilkos kór továbbterjedésének gátat tudtak vetni, ezért mindenkit visszarendeltek, a határzárlatot pedig 1831. március 29-én feloldották (Soós, 2014).

A kordont azonban két hónap múlva már vissza kellett állítani, mivel a kórt időközben a lengyel kolomenai körzetből román és ruszin fuvarosok behurcolták a Felső-Tisza vidékére. Innen a járvány sószállító tutajosok révén terjedt tovább az észak-keleti régiókban. (Net3) Ezt a tényt megerősítették, amelyek szerint „Szálakon sok sőt hozó Oláh jöve Maramarosból Tokajba ... Ujlakon, Csetefalván, Váriban kiüté magát a' cholera". E helységek köré azonnal kordont vontak, és azonnal „utána küldöttek a' mirigyeseeknek, sokat közzülök elfogattak; némellyike, félvén a' bajtól, megszökött, 's a' bajt Szathmárban, Szabolcsban, Beregben elterjesztette” – írta Kazinczy Ferenc (1831, 1. o.)

A gyilkos kór orvostani megállapítására az egyik Tiszaújlakon elhunytat a Bécsből és Pestről kirendelt orvosok felboncolták, akik „réa ismertek az Indiai Cholera jeleire”. Mindazonáltal az orvosok úgy vélték, hogy a halálesetek fő oka inkább „példátlan éhség' és elhülés', mint a' cholera' következtése”, és így a „nyavalya fogy” és rövidesen véget fog érni. Mivel a „nyavalya” Pest vármegyében is megbetegedéseket okozott (v.ö.: 1. kép), egy újabb kordon-vonalat hoztak létre, nevezetesen a Zagyva folyó mentén, amelyet Hatvan irányában állítottak fel.

Minden intézkedés hiábavaló volt. Ezután Buda és Pest kivételével 20 körzetre osztották fel az ország észak-keleti részét, ahol teljhatalmú királyi biztosok jelentettek a bizottságnak.

1. kép: A kolera Budapesten, Forrás: *mindennapoktortenete.blog.hu*, 2014

Kép forrása: mindennapoktortenete.blog.hu

A kór eljutott Zemplén megyébe is, ahol a diákokat hazaküldték. A városi és falusi lakosok egy része az erdőbe vagy a szőlőkbe menekült, ahol pincékben bújtak el. Mások a szomszédos Abauj vármegyébe próbáltak át-szökni, ahonnan a kirendelt katonák visszafordították őket (Net4).

A kolerafelkelés

A kolera megjelenésével egy időben pánik és bizalmatlanság lett úrrá a Felvidék zömmel ruszin és szlovák jobbágyain, a kór továbbterjedésével pedig hasonló hangulat jellemezte az erdélyi románokat, de a dunántúli magyarokat is.

A mélyben lappangó társadalmi feszültségek eleve felerősödtek a gyilkos kór hatására, a jobbágyok dühét azonban a váratlan röghöz kötés még tovább fokozta.

Bár az első összecsapásra a hatóságok és a civilek között 1831. július 17-én, Pest-Budán került sor – a Helytartótanács ugyanis a kolera megfékezése érdekében lezáratta a hajóhidakat, a polgárok pedig áttörték a kordont –, a

„puskaporos hordó” végül a Felvidéken robbant fel, ugyanis az itt élők megélhetését az alföldi idénymunka biztosíthatta volna.

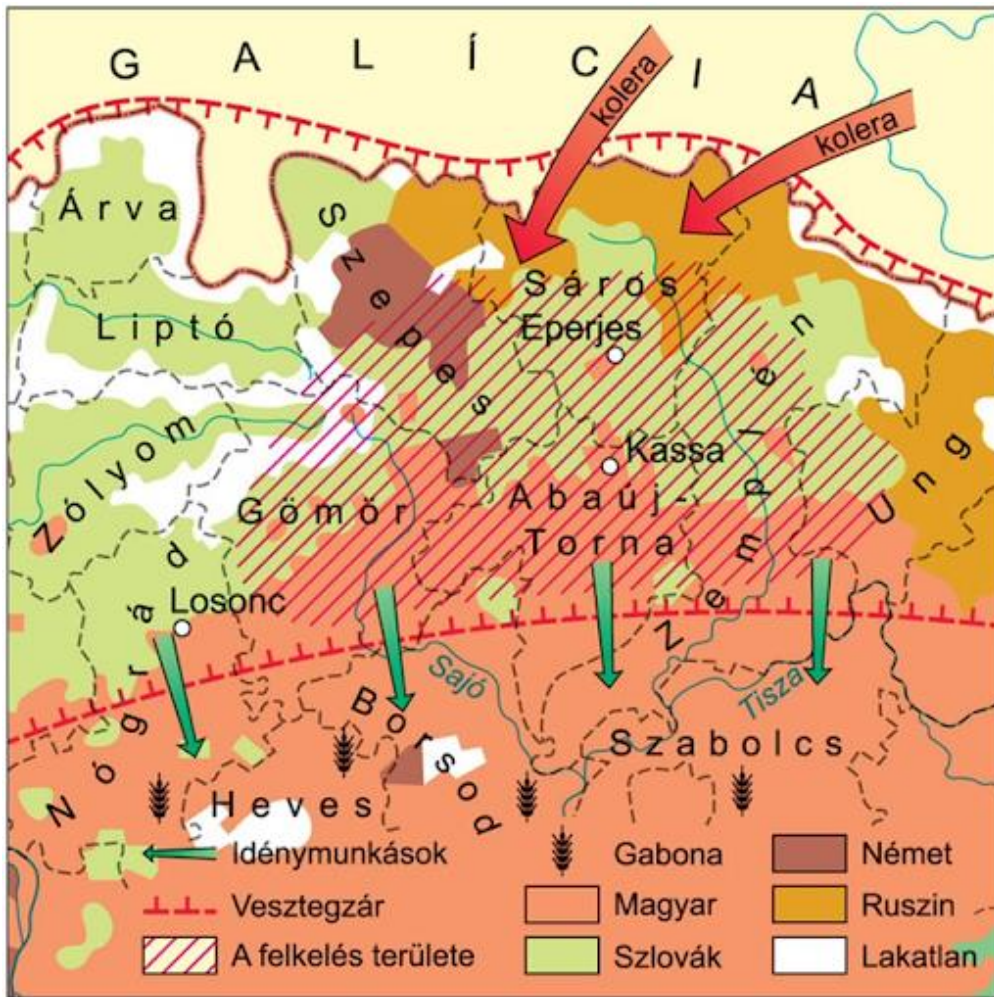
A nyár elején az élelmiszerkészletek végesen megfogyatkoztak, az ellenséges hangulatot pedig az is szította, hogy a vármegyékbe kiküldött kolerabiztosok – akik között az ifjú Kossuth Lajos is tevékenykedett – igen látványos, ám ugyanennyire eredménytelen intézkedéseket tettek a járvány megfékezésére, a kutakba szórt bizmutpor ugyanis semmit sem használt az akkor még ismeretlen baktériummal szemben.

A bizalmatlan jobbágyok azonban a sikertelenséget a rossz szándéknak tulajdonították, és július elejére elterjedt az a híresztelés, miszerint a kolerabiztosok és megbízóik, „az urak” valójában a kiirtásukat tervezik. Vezérszónokaik hatására a jobbágyok hamarosan felkelő csapatokat szerveztek, és egymás után rohanták le a felvidéki udvarházakat. Becslések szerint a kolerafelkelés során 13 nemesember esett áldozatul a dühöngő paraszthadaknak, ám mivel a főispánok elmenekültek vármegyéikből, félő volt, hogy a járvány társadalmi anarchiába torkollik majd (v.ö.: 2. kép).

Így esett, hogy a nyár közepére az egészségügyi probléma egyszeriben rendészeti probléma is lett, melynek kezelésére az uralkodó Eötvös Ignác sárosi főispánt jelölte ki. A nemesi felkeléssel megerősített 52 századnyi sorkatona 1831 augusztusában sikeresen le is verte a felkelést, majd Eötvös statáriumot hirdetett, amit csak novemberben oldott fel.

Ez idő alatt hazánkban több mint félmillió embert fertőzött meg a kolera, a betegeknek pedig csaknem a fele életét veszítette.

2. kép: A kolerafelkelés térképen, Forrás: Szaray (2015)

Eötvös eljárása nyomán a statárium alatt 119 embert ítélték halálra, illetve több ezer lázadót zártak börtönbe, vagy részesítettek testi fenyítésben. Miután azonban őszre a felkelés hullámai elcsendesedtek, a rögtönítélő bíróságok ítéleteit gyakorta enyhítették, így hónapokkal később visszaállt a rend és a béke (Net3).

A kolerafelkelés vége és politikai hatásai

A kolerafelkelés mindazonáltal így is komoly hatást gyakorolt a fiatal, reformpárti politikusokra – köztük Kossuthra is –, hiszen egyfelől megtapasztalhatták a legsó társadalmi rétegek nyomorúságos életkörülményeit, másfelől azzal is szembesülhettek, hogy az elégedetlen jobbágyi tömegek ereje milyen komoly veszélyt jelenthet azoknak, akik tuda-

tosan jogfosztott státusban tartják őket. A lázadás nyomán jelentősen bővült az a liberális tábor, mely a következő országgyűléseken a feudális viszonyok minél előbbi megszüntetéséért szállt síkra.

Magyarországon 1831. október 3-án történt a határok újbóli megnyitása, ám a Habsburg Birodalom képtelennek bizonyult a villámgyorsan terjedő kór feltartóztatására (Száray, 2015).

A betegség hamarosan hasonló tragédiát okozott Európa nyugati felén, de hónapokon belül Angliában és az Egyesült Államokban is felütötte a fejét (3. kép).

3. kép: Francia újság ábrázolása a kolerabetegség áldozatairól. Forrás: 24.hu, 2016

A 19. század során – sajnálatos módon – ez a forgatókönyv még számos alkalommal megismétlődött, mígnem Robert Koch felfedezésének köszönhetően a kolera elleni védekezés egyre hatékonyabb lett (Tarján, 2017).

A kolerajárvány

Gyöngyös város szempontjából

Gyöngyöst 1831-ben „érte el” a kolera. Ez július 4-én először Poroszlón jelentkezett, hiába zárták le az egész megyét. Hiába osztották szét az orvosságot is, mert titkos bujtatók azt a hírt terjesztették, hogy az urak méreggel akarják elpusztítani a köznépet.

A döghalál olyan gyorsan terjedt hogy augsztusra már 300 gyöngyösi lakos halt meg. A megyében 17692 eset közül 7537, Gyöngyösön 1518 közül 614 volt halálos. Pánikszzerű rémület szállta meg az embereket, mindenki visszavonult, elzárkózott és sokan még templomba sem mertek menni, hanem kétségbeesésükben otthon pálinkával és vörösborral itta le magát. Hiába volt minden nap füstölés, minden nap több és több ember hullott el; az orvosok nem tudtak segíteni és ahogy látták, hogy a többi orvos is a kór áldozata lesz már a ők sem mertek közbelépni.

Eleinte egész nap harangoztak a sok halál miatt de ezt később abbahagyták mert megremítette az embereket.

Egy-egy szekéren 5-6 hullát is vittek a temetőbe ahol koporsó, harangszó és pap nélkül temették el őket. Egy református pap szintén áldozatul esett a kórnak, úgyszintén Vahot Imre költőnk édesanyja akit református pap hiányában egy katolikus plébános temetett el. A járvány novemberben a hideg beálltával szűnt meg.

Ezután csak 1836-ban tűnt fel újra a kolera Gyöngyösön, de a pusztításai meg sem közelítették az 1831-ben lezajlottat (Dala és tsai, 2003).

A járvány pusztítása

237 641 feljegyzett ember halt meg kolerában, de ha hozzáadjuk a kolerahelyzet miatt kialakult éhínséget és a felkelésben életüket vesztett embereket a halottak száma 500 000 főre tehető. Ez a lakosság 2,8%-a volt. Az 1831. évben az országos kolerajárvány Zemplén megyében is kitört, augusztus 23-án pedig Kazinczy Ferenc (1759-1831) magyar író, költő, nyelvújító is a járvány áldozata lett. Széphalmi kertjében temették el. A Magyar Tudományos Akadémia 1832-es közgyűlésén József nádor jelenlétében Kölcsey Ferenc mondott fölötte emlékbeszédet (Net4).

A kolerabetegség napjainkban

A kolera tünetei számos más trópusi betegséggel összetéveszthetők. Főként a fejlődő országok nyomortelepeit érinti, ahol nem megfelelőek a táplálkozási és tisztálkodási körülmények.

A kórokozó gyengén ellenálló: kiszáradás, illetve enyhén savas folyadék elpusztítja. Az egészséges emberek a fertőzött területen sem szoktak fertőzést kapni gyomruk savas tartalma miatt.

A *Vibrio cholerae* – akárcsak más kórokozók – mérget termel, amelynek szintén van szerepe a kórfolyamat létrehozásában. Létezik ellene védőoltás, de ez csak 60-70%-os védelmet nyújt, terhesek és betegek nem kaphatják (Net2).

Konklúziók

A legfontosabb tanulságok amiket a kolera-felkelések kapcsán levonhatunk ezek lehetnek: a lappangó társadalmi feszültségeket egy-egy járvány felszínre hozhatja. Az 1831-es kolera-felkelés például ráirányította a nemesség figyelmét a jobbágykérdés megoldatlanságára.

Az emberek közti félelemkeltés és meg nem értés következményei növelhetik a járvány halálos áldozatainak számát.

A 19. századi Habsburg Birodalom arra vonatkozó intézkedései, hogy megállítsák a fertőzés terjedését nem volt elég és jócskán alábecsülték a fertőzés okozta veszélyeket és annak a lehetséges következményeit.

A kolerajárvány és –felkelés története tanulságul szolgálhat a ránk törő további fertőzések és betegségek terjedésének és következményeiknek a kutatásában.

Köszönetnyilvánítás

Szeretném köszönetemet nyilvánítani az egykori gimnazista tanáromnak Grúber Csilla történelem és földrajz szakos tanárnőnek, akinek egykor még a fent látott kutatást előadás formájában mutattam be. Ezen felül szeretném még köszönetemet adni édesanyámnak, édesapámnak, családomnak és továbbá mindenkinek, aki ideáig támogatott engem bármilyen formában is de nem lett megemlítve.

Irodalom

- Száray, M. (2015). *Történelem 10*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Dala L. és tsai. (2003). *Gyöngyösi Kalendárium 2003*. Gyöngyös Város Önkormányzata, Gyöngyös.

- Kazinczy F. (1831): *Kazinczy levele Guzmics Izindornak*. 1831 Július 13. Web: <http://berszangabor.hu/a-human/12-hum/h08-47-kaz-es-guzmics.htm>
- Net1: Kolera. Letöltés: 2017.03.12. Web: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kolera>
- Net2: Tudomány. Letöltés: 2017.03.05 Web: <https://moly.hu/merites-rovatok/tudomany-23>
- Net3: „Isten' öldöklő Angyala": kolerajárvány Magyarországon. Letöltés: 2017.03.20. Web: <https://multkor.hu/cikk.php?id=41864>
- Net4: Amikor félmillió áldozatot követelt a kolera Magyarországon. Letöltés: 2017.03.18. Web: https://multkor.hu/20110830_amikor_fe
- lmillio_aldozatot_kovetelt_a_kolera_magyarorszagon
- Soós I. (2014): „Isten' öldöklő Angyala": kolerajárvány Magyarországon. Magyar Nemzeti Levéltár. Letöltés: 2017.03.20. Web: https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/isten_öldoklo_angyala_kolerajarvany_magyarorszagon
- Tarján M. Tamás: 1831. október 3. | Feloldják a kolerazárlatot Magyarországon. letöltés: 2017.03.22. Web: http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtat_hato_verzio/1831_oktober_3_feloldjak_a_kolerazarlatot_magyarorszagon/